

всієї рутинної частини роботи. Одночасно існують побоювання у тому, що подальше удосконалення технологій сприятиме залученню їх й до здійснення зовсім не рутинних складних завдань, що можуть виконувати лише люди, зокрема, й до таких, які потребують моральних рішень [3, с. 291]. Наслідком цього стане глибоке переосмислення діяльності людей в сфері професії, її змісту і цінностей. Чи залишатиметься вона й надалі простором, у якому може реалізовуватися така духовна потреба людини, як служіння?

Людина обирає свою майбутню професію в складній системі соціальних координат, у поєднанні з особистісними цілями та духовними прагненнями, під час навчання залучається до знань і цінностей професійної культури. Тривалий період її життя найтіснішим чином пов'язаний з професійною діяльністю, яка впливає й на відчуття задоволення або незадоволення життям по завершенню виконання професійних обов'язків. Для значної кількості людей саме професійна діяльність є переважно тим способом, за допомогою якого на регулярній основі задовольняється їх потреба в служінні в повноті його ціннісних та інтелектуальних аспектів, проявів доброї волі, свободи творчості, дисципліни і самообмежень. В сучасному суспільстві немає іншого подібного способу, який дорівнював би професійній діяльності за характером і масштабом. Ослаблення ідеалу служіння в професійній культурі свідчить про глибоку трансформацію соціальних умов морального розвитку людини та її духовного росту, сходинкою у якому завжди був моральний вибір: служити в професії чи жити за рахунок професії.

Список використаних джерел:

1. Burns E. *Theorising Professions. A Sociological Introduction.* (eBook) 2019. 396 p. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-27935-6>
2. Profession. *Online Etymology Dictionary.* URL: <https://www.etymonline.com/word/profession> (дата звернення: 28.10.2025).
3. Susskind R., Susskind D. *The Future of the Professions: How Technology Will Transform the Work of Human Experts.* Oxford: Oxford University Press, 2015. 346 p.; Online edn., Oxford Academic, 2020. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198713395.001.0001>
4. Wilensky H. L. The Professionalization of Everyone? *American Journal of Sociology.* 1964. 70(2). P 137-158. <https://doi.org/10.1086/223790>

КОМУНІКАТИВНА СВОБОДА ЛЮДИНИ: ФІЛОСОФСЬКІ ВИМІРИ МОВЛЕННЯ

Чмихун С. Є.

*кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії та суспільних наук
Національного аерокосмічного університету «Харківський авіаційний інститут»,
м. Харків, Україна*

Майстерність говоріння починається з уміння зрозуміти й бути зрозумілим. Коли людина говорить, вона не просто озвучує думку – вона відкриває шлях до спільного простору смислів. Говоріння є актом розуміння, у якому слово набуває ваги не тому, що звучить, а тому, що з'єднує. У цьому зв'язку народжується довіра: через здатність виразити себе так, щоб інший міг почути. Саме в такому відкритті іншого і полягає досвід свободи – не як безмежного вибору, а як можливості бути присутнім у спільному світі.

Мовлення не лише називає, а конститує дійсність – те, що І. Кант окреслював як єдність уявлення і поняття. Через мову розум впорядковує світ, але водночас бере на себе відповідальність за спосіб цього впорядкування. Адже кожне слово – не просто знак, а вибір, що визначає межі видимого й мислимого. Мовлення стає актом свободи, бо лише у слові

людина постає суб'єктом, здатним не просто сприймати, а осмислювати. Говоріння не є технікою впливу – це подія зустрічі, у якій людина виявляє власну внутрішню міру.

Сучасна комунікаційна культура змінює природу цієї зустрічі. Потoki сигналів, коротких реакцій і фрагментів повідомлень створюють нову логіку присутності: ми «відповідаємо» швидше, ніж думаємо. Лайк, коментар чи емодзі часто замінюють позицію, а мовлення зводиться до функції відгуку. Така реактивність породжує ілюзію участі без залучення мислення. Людина стає присутньою, не маючи голосу. У цьому середовищі майстерність говоріння перетворюється на акт опору – уміння витримати паузу, дозволити думці дозріти, знайти точне слово серед шуму. Мовчання у цій логіці не є запереченням мовлення – воно його виток. У тиші формується внутрішній слух, без якого слово втрачає сенс. Мовчання – це не відмова від участі, а форма уваги, у якій народжується відповідальність. Лише той, хто здатен мовчати, здатен і говорити так, щоб його почули. Мовчання повертає слову вагу, очищує його від випадковості, дає йому міцність. Як наголошувала Ганна Арендт, мовлення є формою дії, бо через слово людина виявляє себе перед іншими, стає видимою у спільному світі [1].

Освіта сьогодні повинна відновити цю культуру слова. Вона покликана не лише передавати знання, а навчати формулювати думку, знаходити власну інтонацію, долати страх висловлювання. Страх сказати – одна з найпомітніших рис сучасної людини: за нею стоїть звичка до оцінювання, публічної видимості, алгоритмічного контролю. Навчитися говорити означає навчитися не боятися думати вголос. Освітній процес має виховувати не риторів, а мислячих – тих, хто вміє бути точним у слові, готовим до діалогу й відкритим до заперечення. Саме ця готовність є справжньою ознакою зрілості. У цьому контексті важливо формувати здатність працювати зі змістом власного висловлювання, а не лише відтворювати засвоєні формули. Освіта повинна підтримувати уважність до мовних нюансів, уміння розрізняти сильні та слабкі аргументи й вибудовувати позицію на підставі міркування, а не реакції. Там, де таке вміння формується, слово набуває стійкості й точності, а комунікація перестає бути джерелом напруги. Саме в цьому простежується розвиток зрілості мислення як необхідної складової культури мовлення.

Говорити – означає існувати усвідомлено. Кожне слово влітає людину у спільний світ, роблячи її співтворцем реальності. Культура мовлення – це культура свободи, у якій істина не нав'язується, а народжується у процесі розуміння. У добу надмірного шуму найрадикальнішою формою свободи стає виважене слово – не гучне, а точне; не ефектне, а правдиве. Там, де людина говорить відповідально, свобода зберігає свій зміст як здатність розуміти й бути зрозумілою. У цьому контексті особливої ваги набуває питання комунікативної відповідальності, яку не можна звести ні до правил етикету, ні до формальних норм дискурсу. Йдеться про внутрішню установку, що зорієнтує мовця на істину як на смисловий горизонт, а не як на інструмент самоствердження. Мовлення, яке не прагне істини, перетворюється на риторику переконування, де важить не якість думки, а техніка впливу. Таке звуження комунікативної свободи до здатності продукувати бажані ефекти суперечить самій ідеї освіти та людяності: там, де слово слугує маніпуляції, зникає можливість зустрічі з іншим.

Філософія мови показує, що смисл постає не в ізольованому акті висловлювання, а в міжсуб'єктному просторі, де позиція іншого стає умовою власної зрілості. Уже Г.-Г. Гадамер наголошував, що розуміння можливе лише як «злиття горизонтів», у якому жодна зі сторін не залишається незмінною. Мовлення як подія розуміння вимагає відкритості до корекції власних переконань – і саме ця готовність відрізняє свободу від свавілля. Бо свобода в комунікації – це не право говорити все, що заманеться, а здатність формувати таке слово, яке може стати частиною спільної смислової тканини. А. Єрмоленко підкреслює, що комунікативна філософія розглядає мову як соціальний феномен, що створює спільну

реальність, а трансцендентальна прагматика – умови можливості раціональної комунікації, звертаючись до універсальних правил, необхідних для досягнення взаєморозуміння та згоди [2].

У сучасній цифровій культурі ця вимога набуває нового змісту. Алгоритмічні платформи структурують не лише наші інформаційні звички, а й сам спосіб мислення. Утворюється те, що дослідники називають «економікою уваги», де слово має цінність лише за умови здатності утримати погляд на кілька секунд. Скорочення висловлювання не є суто технічною вимогою – воно трансформує саму внутрішню логіку мовлення. Ми звикаємо мислити уривками, реагувати поспіхом і висловлюватися радше імпульсивно, ніж зважено. У такому середовищі акт ретельно продуманого говоріння постає не буденністю, а зусиллям, що йде проти панівної тенденції.

Особливої актуальності набуває питання мовленнєвої культури в умовах полікодової комунікації. Перехід між писемною, усною, візуальною та цифровою формами висловлювання потребує не лише технічної гнучкості, а й філософського розуміння того, як змінюється сама структура смислу. Здатність людини «читати» контексти, розрізняти рівні значення, відчувати співмірність слова та ситуації – це теж форма свободи. Адже свобода у мовленні полягає у здатності вибрати не тільки що сказати, а й як, коли і чому.

Комунікативна свобода є також формою самоусвідомлення. Через слово людина не лише передає думку, а й відкриває власний внутрішній лад. Уміння висловитися точно – це уміння бачити структуру власних переживань, відрізняти істотне від випадкового, формулювати смисл там, де він ще не має завершеної форми. Внутрішня робота зі словом стає формою духовної дисципліни: вона вчить витримці, увазі, відповідальності та емпатії.

У цьому вимірі мовлення постає як онтологічний жест – спосіб бути у світі не пасивно, а творчо. Людина не просто користується мовою, вона проєктує себе у слові, створює власну «видимість» у просторі спільного буття. У цьому сенсі комунікативна свобода є одночасно і свободою творчості, і свободою відповідальності. Вона об'єднує буття і мислення, поєднуючи інтимність внутрішнього голосу з відкритістю публічного висловлювання.

Тому в добу надмірних стимулів і швидких реакцій особливо важливо повернути слову його онтологічну міцність. Лише тоді воно здатне стати формою істини, а не жестом реактивності. Мовлення, що народжується у внутрішній тиші та виростає з відповідальності, формує культуру свободи – таку, у якій людина не губиться у шумі, а залишається собою, знаходячи точне, чесне й необхідне слово.

Список використаних джерел:

1. Arendt, H. *The Human Condition* / Hannah Arendt; introduction by Margaret Canovan. – 2nd ed. – Chicago: University of Chicago Press, 1998. – x, 349 p. – [URL:https://monoskop.org/images/e/e2/Arendt_Hannah_The_Human_Condition_2nd_1998.pdf](https://monoskop.org/images/e/e2/Arendt_Hannah_The_Human_Condition_2nd_1998.pdf) (дата звернення: 01.11.2025).

2. Єрмоленко А. *Поняття комунікативної філософії і трансцендентальної прагматики* / А. Єрмоленко, В. Кебуладзе // *Філософська думка*. - 2017. - № 4. - С. 126-129. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Philos_2017_4_13